**EPISTEMOLOGICAL STUDIES IN PHILOSOPHY,
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES**

ISSN 2618-1274 (Print), ISSN [2618-1282](#) (Online)

Journal home page: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/index>

ФІЛОСОФІЯ

Олександр Володимирович Михайлюк

Доктор історичних наук, професор,
Завідувач кафедри документознавства та
інформаційної діяльності,
Національна металургійна академія України,
пр. Гагаріна, 4, Дніпро, 49600, Україна

E-mail: mich_al@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3596-0250>

Oleksandr Mykhailiuk

D.Sc. (Historical Sciences), Professor,
Department of Business Documentation
Management and Information Activity,
National Metallurgical Academy of Ukraine,
Gagarina ave., 4, Dnipro, 49600, Ukraine

УДК 116.11+003

ДО ПИТАННЯ ПРО СТРУКТУРУ ЗНАКА

Received 22 September 2020; revised 27 October 2020; accepted 10 November 2020

DOI: 10.15421/342031

Анотація

Робиться спроба висвітлити будову знака не лише з погляду його співвідношення з певним об'єктом поза знаком або ж його референтом, але і з погляду його внутрішньої організації та зовнішніх зв'язків. Знак розглядається як складне структурне утворення, котра має потрібну природу: однією стороною знак звернений до реальності, до предмета, на який він вказує, іншою стороною – до знакової системи, до якої він входить, третьою стороною – до суб'єкта, інтерпретатора. Структура знака складається не лише із сигніфіката і денотата, вираження і змісту, але і з кодів, тезаурусів, смислів, текстів і контекстів.

Ключові слова: *семіотика, знак, структура.*

To the question about the structure of sign

Abstract

The concept of a sign is basic not only for semiotics, but also for information theory, information activity in general.

Many authors mark a vagueness, washed out of base concepts of semiotics : sign, symbol, value, to sense and other. Until now there are not the clear generally accepted criteria in relation to the fundamental concepts of semiotic knowledge; methodological and gnosiological bases are certain not enough, there are not the generally accepted criteria for distinction a sign and not-sign. The task of construction of general conception of sign until now is not decided. It is possible to establish absence of only methodological basis at the ground of theory of sign. It is conditioned, foremost, that signs belong to difficult structural educations, the methods of research of that in a sufficient measure are not worked out. A sign remains the in a great deal unexplained category. A sign in the properties undertakes as given.

An attempt to light up the structure of sign not only from the point of view of his correlation with a certain object out of sign or his reviewer but also from the point of view of his internals and external connections is done.

The sign is always conditioned, there is no sign outside the environment. There are many conditions that determine where, when and how we consider or do not consider a certain thing as a sign. In a sign situation, an object that under certain conditions performs the function of a sign, an object to which the sign refers, a perceiving subject ("organized system") and, most importantly, a sign system and context, within which a certain object acts as a sign, are connected.

A sign has triple nature: he is turned one side to reality, to the object, on what of him specifies, by other side - to the sign system in that he is included, by the third party - to the subject, interpreter. The structure of a sign consists not only of the signification and denotation, expression and content, but also of codes, thesauri, meanings, texts and contexts.

Key words: *semiotics, sign, structure.*

К вопросу о структуре знака

Аннотация

Делается попытка объяснить строение знака не только его соотношением с неким объектом вне знака или же его референтом, но и с точки зрения его внутренней организации и внешних связей. Знак рассматривается как сложное структурное образование, имеющее тройственную природу: одной стороной он обращен к реальности, к предмету, на который он указывает, другой стороной – к знаковой системе, в которую он входит, третьей стороной – к субъекту, интерпретатору. Структура знака состоит не только из сигнификата и денотата, выражения и содержания, но и из кодов, тезаурусов, смыслов, текстов и контекстов.

Ключевые слова: семиотика, знак, структура.

Постановка проблеми

Поняття знака є базовим не лише для семіотики, але і для теорії інформації, інформаційної діяльності взагалі.

Багато авторів відмічають невизначеність, розмитість базових понять семіотики: знака, символу, значення, смислу та ін. Досі немає ясних загальноприйнятих критеріїв стосовно фундаментальних понять семіотичного знання; недостатньо визначені методологічні й гносеологічні основи, немає загальноприйнятих критеріїв для розрізнення знакового і не-знакового. Завдання побудови загальної концепції знака досі не вирішене. Можна констатувати відсутність єдиної методологічної основи при обґрунтуванні теорії знака. Це обумовлено, передусім, тим, що знаки належать до складних структурних утворень, методи дослідження яких в достатній мірі не розроблені. Знак залишається багато в чому непоясненою категорією. Знак у своїх властивостях береться як даність.

Мета статті

Робиться спроба висвітлити будову знака не лише з погляду його співвідношення з певним об'єктом поза знаком або ж його референтом, але і з погляду його внутрішньої організації та зовнішніх зв'язків.

Виклад основного матеріалу

Не буває знака «взагалі» (як не буває, скажімо, людини «взагалі», коня «взагалі» – є конкретна людина, конкретний кінь тощо). Знак «взагалі» – це абстракція. Ми маємо справу не зі знаками «взагалі», а з конкретними знаками. Вивчаючи природу знака, намагаючись побудувати його модель, ми говоримо про знак «взагалі», абстрагуючись від конкретного предмета або явища, яке він заміщає. Але вже саме сприйняття знака як знака,

оперування знаками припускає певний рівень абстрагування. Абстрагування – загальнови-знаний науковий метод, котрий дозволяє виділити в предметі або явищі головне, суттєве, типове, відволікаючись від конкретних особливостей.

Знаки (особливо це проявляється в іконічних знаках і знаках-індексах) можна розглядати як свого роду моделі предметів або явищ, які вони заміщають. Побудова моделі знака – це, свого роду, модель моделі.

Існує думка, що засадничі поняття семіотики є невизначеними – подібно до того, як невизначні базові поняття математики, такі, як точка, множина, число тощо [Горный 1996]. Але якщо математичні об'єкти є «абстракціями абстракцій», не мають видимого зв'язку з об'єктами реального світу, то семіотика (розділ семіотики семантика) розглядає знаки в їх відношенні до означуваних об'єктів (які не мають знакової природи). Втім, проблема зв'язку семіотики з об'єктивною реальністю не має однозначного вирішення.

Різні напрями семіотики розходяться у способі уявлень про суть і структуру знака. Знак аналізується як сутність різної міри складності. В якості основних моделей в семіотичному описі приймаються біном – Ф. де Соссюр (двоскладова модель) і тріада – Ч. Пірс, Г. Фреге, Ч. Огден і А. Річардс. Та обидві моделі вказують на ментальну складову знака, як обов'язковий його компонент. На основі базових моделей знака можуть розгортатися більш складні і багаторівневі конструкції.

Сучасні дослідники виділяють два принципові підходи щодо трактування природи знака, кожна з яких пов'язана з певною філо-

софською і спеціальною науковою традицією. Перший підхід виводять від Платона, Ч.Пірса та його послідовників. Він означає онтологізацію знака. Знак пов'язується із зовнішньою онтологічною реальністю і розглядається відокремлено від його зв'язку з людиною. Другий підхід пов'язують із працями Е. Кассіра, К. Леві-Строса, Ж. Бодрійяра, У. Еко, представників французької семіотики (Р. Барта, А.Ж. Греймаса, Ц. Тодорова, Ю. Крістевой та ін.). Він, в першу чергу, звернений до суб'єкта, вимагає де-онтологізації знака, тобто його розгляду як об'єкта виключно штучного, як форми діяльності свідомості. Знак розглядається виключно як матеріальна форма культури в його обумовленості людською особистістю і генетично пов'язується з іншими символічними формами в культурі (див. [Иванов 2012]). Хоча такий поділ і виглядає досить умовним і не зовсім коректним, він все ж певною мірою відображає відмінності в розумінні онтології знака. Цей поділ варто було б доповнити поділом на «реїстів», котрі впевнені в можливості виявити значення знака об'єктивним шляхом, через вказівку на позначений об'єкт, та «формалістів», котрі намагаються визначити значення знака через його формальне положення в семіотичній системі. Також варто було б вказати поділ на «субстанціоністів», котрі розглядають знак як матеріальну сутність, і «медіалістів» та «функціоналістів», котрі виходять із розуміння медійної чи функціональної природи знака. Слід також назвати поділ на прихильників унілатеральної та білатеральної теорій знака. Одні пов'язують природу знаку з наявністю значення, яке йому приписується; інші визначають знак як єдність означуваного і означуючого.

Тут цілком можна погодитися з думкою: «Спроба зафіксувати суть знака як певну субстанцію нерідко призводить до архаїчно виглядаючих визначень і тавтологій; спроба зафіксувати багатолічність проявів знака – до розчинення його суті у функціях, взаєминах, правилах вживання, оперативності, інструментальності тощо, до несамостійного і підпорядкованого його існування» [Тайсіна 2002].

Можливість обману закладена в самій

природі знака. Будь-який семіозис заснований на обмані – *aliquispro aliquo* (щось замість чогось). Знак – об'єкт, парадоксальний за самою своєю природою. «Звичайний» об'єкт, який вивчається «нормальними» науками, має одну фундаментальну властивість, яка, по суті, і робить це вивчення можливим: самоідентичністю, тотожністю з самим собою. Знак не тотожний ні собі, ні означуваному ним об'єкту; знак ототожнюється за допомогою його значення – об'єкта, з яким він не може бути ототожнений. Без значення немає знака, без знака немає значення; проте, знак і його значення не можуть бути ототожнені, це феномени принципово різного типу [Лотман М. 2002]. При цьому можливий безденотатний знак, який не так легко відрізнити від «денотатного», – інакше ми б не могли *брехати* [Якимец 2001]. До того ж область ідеології співпадає із областю знаків. «Де знак – там і ідеологія» [Волошинов (Бахтин) 1993: 14]. Таким чином, «знак як джерело інформації не менш легко стає і засобом соціальної дезінформації» [Лотман Ю. 2002: 65]. Між знаками і реальністю існує кожен раз невизначений, нестійкий, ситуативний зв'язок. Знак, якщо бути точним, відбиває не дійсність, а відсилає до тієї або іншої моделі дійсності [Почепцов 1997: 226]. У світі знаків не діє закон тотожності; у основі семіотики лежить внутрішня парадоксальність [Лотман М. 2002].

Основна ознака знака – здатність реалізувати функцію заміщення: слово заміщує річ, предмет, поняття; гроші заміщують вартість, суспільно необхідну працю; карта заміщує місцевість; військові знаки розрізень заміщують відповідні звання [Лотман Ю. 1998: 289]. Знак є одиницею, котра має значення, «стоїть для, замість» чогось іншого, ніж вона сама. Знак – це те, що може бути знаком чогось, чого завгодно або нічого [Мамардашвили & Пятигорский 1997: 98]. Точніше, знаком може бути усе, що завгодно, що дозволяє людям брехати [Еко 2005: 328].

Знак існує для того, щоб за його допомогою назвати, позначити денотат, тобто виділений свідомістю якийсь предмет, ознаку, дію, стан, стан справ, ситуацію, подію тощо. Той чи інший предмет дійсності стає денотатом

лише як протичлен знака, тобто у рамках конкретної знакової ситуації і в конкретному акті висловлювання. Денотат – це не просто предмет, а предмет, виділений (як ціле або в окремих своїх сторонах) для найменування.

Щось стає знаком в процесі означування, інтерпретації, надання значення. «Звичайно, ніщо не є знаком до тих пір, поки воно не інтерпретується як знак; але та властивість, яка виступає причиною того, що це щось інтерпретують як таке, що відсилає до свого об'єкта, може бути таким, що здатне належати йому безвідносно його об'єкта, і навіть якщо б цей об'єкт ніколи не існував, або ж воно може полягати в такому відношенні до об'єкта, яке воно мало б у будь-якому випадку, будуть його інтерпретувати як знак чи ні», – зазначає Ч.Пірс [Пірс 2000: 222].

Означування (семіотизацію) можна розуміти як перетворення речі на знак. Знак стає таким лише за умов «семіотичної (знакової) ситуації», в процесі семіозису. Акт семіозису полягає в тому, що деяка сутність стає здатною представляти щось за межами самої цієї сутності [Новоселов 2009: 14]. Або ж під семіозисом розуміється процес надання десигнатів певній множині денотатів [Ляпунцова & Шилейко 2001].

Якщо семіотика бере усе, що завгодно (оскільки усе, що завгодно може виступати знаком), в якості свого об'єкта, то виникає питання про те, за яких умов щось сприймається як знак. Ю.А. Шрейдер пропонував розглядати в якості початкового поняття семіотики не знак, а «знакову ситуацію». Ситуація, коли щось сприймається кимось як знак, і називається знаковою ситуацією.

Там, де щось виступає в ролі знака, неодмінно є предмет означування і адресат. Перетворюючись на знак, річ постає у специфічному відношенні щодо предмета позначення та адресата, тому знак за своєю сутністю – це сукупність відношень, що лежать в основі знакової ситуації [Абрамян 1965: 59].

Річ може стати знаком, тільки потрапивши в знакову ситуацію, оскільки бути знаком – це функція, а не природа речі. Поза знаковою ситуацією ця ж сама річ знаком служити не буде [Попова 2005: 210]. Слова, так само як

і будь-що інше, означають предмети лише при певних обставинах – у межах знакових ситуацій. В усіх же інших випадках вони фігурують просто як смислові одиниці, не виконуючи функції позначення [Ветров 1968].

Згідно Мамардашвілі й П'ятигорському усі ситуації сконструйовані так, що вони є знаковими (тобто породженими функціонуванням знакових систем) [Мамардашвили & Пятигорский 1997: 86-87, 89]. Знак є знаком тільки у межах знакової системи [Шрейдер 1974: 15-16].

На мою думку, знакова ситуація – це, по суті, контекст, завдяки якому і у межах якого щось починає функціонувати (сприймається, прочитується, розуміється, інтерпретується) як знак, котрий виступає замісником чогось іншого, вказує на щось інше. Бути знаком, знаковість – це можливість для будь-якої речі. Але будь-яка річ, предмет реальності – передусім предмет сам по собі, який може в певних обставинах бути знаком (коли ми його наділяємо знаковістю, смислом і значенням). Знак завжди є знаком для когось. Тут знак відсилає до свідомості того, хто сприймає. Але знак є і знаком чогось. Він відсилає і до контексту, і до реальності. Знак формується контекстом і відсилає, передусім, до контексту. Контекст вимагає інтерпретації – означування, семіозису. О.Ф. Лосев відмічав: «значення знака є знак, узятий у світлі свого контексту» [Лосев 1976: 125].

Проблема полягає ще й в тому, щоб розпізнати знак як знак. Умовність повинна розумітися, помічатися, звертати на себе увагу, випадати у вічі. Ми можемо сприймати предмет як знак, навіть не розуміючи його значення і, тим більше, смислу (незнайоме слово в тексті, слова іноземної мови, татування на тілі, сліди, невідомі символи тощо). Відбувається «упізнавання знаку». Навіть якщо це буде «знак відсутнього у нас знання» [Мамардашвили & Пятигорский 1997: 98]. Ми розуміємо, що певний предмет є знаком, завдяки контексту, в якому цей предмет сприймається. Контекст може бути як знаковий, так і предметний. Коли ми говоримо «знакова річ», «знакова подія», «знакове явище», тим самим ми виділяємо його із низки інших

подій і явищ, відмічаємо його особливість, неординарність. У іншому ряді (контексті), вони, можливо, не стали б знаковими. Точніше, в іншому контексті вони набули б іншого значення і смислу. Так, «Чорний квадрат» К. Малевича в іншому контексті так би і залишився просто чорним квадратом. Контекст, у межах якого щось привертає увагу, виділяється суб'єктом з навколишньої дійсності, коли це щось виступає в особливому статусі (так, навіть звичайна жувальна гумка, окрім свого прямого призначення, може виступати і, скажімо, в ролі музейного експоната, речового доказу чи навіть культурного символу), об'єктивується і сприймається, розуміється, інтерпретується як знак. І ми можемо навіть спробувати зрозуміти його значення та смисл, виходячи з того ж контексту (зв'язків і стосунків з іншими знаками і предметами) у межах певної знакової системи.

Знак має бути, з одного боку, доступний сприйняттю з боку адресата (мати властивість перцептивності). З іншого боку, знак має бути інформативний, тобто нести смислову інформацію про об'єкт. Знак є угодою (явною чи неявною) про приписування чому-небудь (означаючому) якогось певного смислу (означуваного). Знак – це чуттєвий, зовні об'єктивний предмет, але в той же час співвідношуваний зі свідомістю суб'єкта. Чуттєво сприйманий об'єкт – це ще не знак, а лише носій значення. Він сприймається як знак тільки тоді, коли ми, по суті, дивимось «крізь нього», бачачи за ним присутність чогось іншого. Парадокс знака – «прозорість»: будучи матеріальним, сприйманим предметом, він залишається як би в тіні і відсилає до значення [Марков 2011: 34]. «При семіотизації річ вилучається з первинних зв'язків, виходить із звичного обігу, змінює “фрейм існування” <...> Річ протиставляється світу речей і переходить у паралельний світ позначень» [Никитин 1997: 9].

Знак (і означаюче як його складова) не зводиться до матеріального носія. Матеріальний елемент – щось вторинне, лише використовуваний матеріал. Чуттєво сприйманий елемент служить лише опорою [Соссюр 1977: 151]. Матеріальним є не знак, а носій знака, і то не завжди – як, наприклад, у випадку з

нульовим знаком. З одного боку, знаки дані нам через відчуття і сприйняття (матеріальні і феноменальні). Феноменальне – це щось первинне, те, що ми сприймаємо взагалі, а знак це, чи ні – залежить від того, як ми це сприймаємо. Знак це, скоріше, не феномен, а засіб, функція, відношення, взаємодія. Знак є засобом, що передає свідомості щось ззовні [Пирс 2000а: 14]. Загальне в усіх знаках не те, як вони виглядають або сприймаються, – тут присутня величезна різноманітність, – а те, що роблять знаки, яку функцію вони виконують. То все ж вбачається, що знак має не субстанціальну, а медіальну природу. Зв'язок між об'єктивним змістом і знаковою формою називається зв'язком *значення* або просто значенням форми [Щедровицкий 1995: 519].

Природа знака в не меншому ступені визначається його приналежністю до семіотичної системи і взаємодією її компонентів, між зв'язком з річчю, яку він означає [Новоселов 2009: 82]. Як писав Ю.А. Шрейдер, знаки вивчаються у межах певної знакової системи. У конкретній знаковій ситуації знак передусім умовний. У межах знакової системи можна виявити регулярність вживання знаків. Поняття знакової системи є теж одним з первинних понять, тому не має визначення. Проте можна спробувати дати пояснення цього поняття. Знаковою системою називається певний набір знаків, в якій є якісь внутрішні стосунки між знаками, що якимось чином відображають стосунки між означуваними [Шрейдер 1974: 15-16].

На наш погляд, модель знака слід розробляти, виходячи з функціонування знакової системи в цілому. Так, не маючи спеціальних знань і умінь, можна розібрати несправний годинник, заглянути всередину механізму як завгодно «глибоко», розглядати його як завгодно «пильно», але так і не досягнути причини несправності. Майстер же полагодить годинник, бо він знає механізм функціонування його системи в цілому.

Згідно Ф. де Соссюру, знаки функціонують не в силу своєї внутрішньої значущості, а в силу свого положення відносно інших членів системи [Соссюр 1977: 151]. Будь-який знак за своєю природою є не річ, що пропо-

нує себе для інтерпретації, а інтерпретація інших знаків [Фуко]. Ми нічого не втратимо, якщо описуватимемо мову як систему знаків, де знак відсилає до іншого знаку, не вдаючись до посередництва значення [Марков 2011: 34]. Тобто значення конкретного знака не дане в ньому самому. Значення детермінується не «змістом» як таким, а стосунками в системі. Знакова система встановлює правила, відповідності і умовності.

Знак внутрішньо суперечливий – з одного боку, він є відображенням певного предмета або явища об'єктивної реальності, з іншого боку – він є продуктом функціонування знакової системи. Тут важливо підкреслити здатність знака виступати заступником означуваного і нетотожність знака з денотатом – знак ніколи не може повністю замінити означуване, багатозначність відповідності «знак – денотат». Але знак – не лише те, що представляє щось інше, а не саме себе, але ще і зв'язок між цими двома.

Поза соціальним спілкуванням знак взагалі не існує, перетворюючись на просту фізичну річ [Волошинов (Бахтин) 1993: 26]. Значення знака полягає не в його відношенні до інших знаків усередині знакової системи, а в соціальному контексті його використання.

Знак потребує розпізнавання, уміння прочитати, витлумачити його. Реалізація знакової ситуації залежить від інтерпретатора. Ч. Моріс вважав: щось є знаком лише тому, що може бути інтерпретовано як знак чогось якимось інтерпретатором [Морис 1982: 40]. Хоча ми можемо наділити об'єкт якістю знаковості, знак буде представлений не в самому об'єкті, а в процедурі інтерпретації, з одного боку, і в культурі спостерігача – з іншого [Пятигорський 1996: 37].

Інтерпретація або процедура декодування знака є переходом від знака до його значення. Інтерпретація – це осмислення, або приписування смислу. Інтерпретація може бути правильною або неправильною, успішною або неуспішною. Інтерпретація не зобов'язана закінчуватися успіхом. Щоб інтерпретувати щось, необхідно мати презумпцію про знакову природу цього предмета. Для інтерпретації потрібне «фонове знання», «попереднє зна-

йомство з об'єктом» «знайомство зі знаком і готовність використати або інтерпретувати його» [Пирс 2000b: 233]. Тут важлива традиція культури, в полі якої відбувається будь-яка інтерпретація. Результат інтерпретації залежить від «попереднього досвіду», «внутрішньої картини світу», тезауруса інтерпретатора. Виходячи з цих властивостей інтерпретатора, знаки ним сприймаються та інтерпретуються. Інтерпретація – не стільки «мистецтво розгляду», скільки мистецтво «конструювання». Мета інтерпретації у відновленні втраченої та/або в підтримці наявної гармонії внутрішнього світу інтерпретатора і усуненні когнітивного дисонансу [Дем'янков 1989: 48-51].

Будь-який знак може мислитися не лише у зв'язку з тим, що він означає, але і у зв'язку з тим, який смисл може бути приписаний цьому знаку. Г. Фреге вказував на можливість різноманіття різних уявлень, пов'язаних з одним і тим же смислом. Одному денотату може відповідати декілька смислів, як і одному смислу декілька денотатів і один і той же смисл може виражатися різними знаками не лише в різних мовах, але і в межах однієї і тієї ж мови. У знака (імені) завжди є смисл, але не у всякого смислу є денотат, не всякому смислу відповідає певне значення. Смисл і денотат знака слід відрізняти від відповідного цьому знаку уявлення. Образ уявлення часто буває просякнутий емоціями, окремі його частини можуть бути більш або менш розпливчати-ми. Більше того, не завжди, навіть для однієї людини, певне уявлення пов'язане тільки з одним смислом [Фреге 2000: 230-247; Фреге 1997: 351-379]. Смисл притаманний знаку як щось зовнішнє стосовно нього, і в той же час як його невід'ємна сутнісна складова.

У знаку є смисл, значення і зміст. Розуміння знака залежить як від коду, так і від контексту. Знакові системи формують коди і значення, контексти формують смисли. Значення відсилає до «плану вираження» і внутрішнього змісту знаку, «плану змісту», а смисл відсилає до контексту, до зовнішнього оточення знака, до зовнішніх відносин, до знакової системи, в рамках якої цей знак осмислюється. Або ж, значення відсилає до об'єму поняття, а смисл – до змісту поняття.

Згідно Ч. Огдену та А. Річардсу, «значення не існують в словах, значення існують в людях» [Ogden & Richards 1927; Bosco 2002]. Тут виникає питання, звідки беруться в людях ці значення? У цьому ж плані виникає питання про суб'єктивність «однієї з вершин трикутника Фреге», а саме смислу. В. Розін вважає, що стандартне визначення знака ніяк не враховує роль актанта, людини інтерпретуючої і діючої. Окрім значення знак ще має смисл, а він виробляється інтерпретатором [Розін 2001: 13]. Вбачається, що «суб'єктивність» смислів досить відносна. «Суб'єктивність – це образ певної завершеності, яка, як може здатися, заповнює собою текст без залишку; проте на ділі ця уявна завершеність – усього лише слід усіх тих кодів, за допомогою яких утворено моє «я», так що кінець кінцем моя суб'єктивність – не більше ніж загальність стереотипів» [Барт 2001: 20]. Хоча поняття смислу зазвичай зв'язують з «ментальними здібностями» розуміння і інтерпретації знаків, «нескінченність інтерпретацій» далеко не нескінченна. Вона обумовлена тими ж смислами, кодами, контекстами і, нарешті, самою реальністю. На наш погляд, смисл не виробляється інтерпретатором, він формується в інтерпретаторі іншими, засвоєними ним знаками (тезаурусом), а також обумовлений кодом, контекстом, об'єктом. Та і, власне, «ментальний стан сприймаючого “когось”», «культуру спостерігача» тощо слід трактувати

як продукт інформаційного впливу; «картину світу», тезаурус споживача інформації – як властивості інтерпретатора, що сформовані знаками. Виходячи з цих властивостей знаки ним сприймаються та інтерпретуються.

Коли семіотика розглядає людину як «знакову істоту», то вона повинна розуміти під цим не ту істоту, яка придумує знаки, а ту істоту, яка всякий раз, використовує їх як вже готову знакову систему [Мамардашвили & Пятигорский 1997: 86-87].

Висновки

Знак завжди обумовлений, знака поза середовищем не буває. Існує безліч умов, які визначають, де, коли і як ми розглядаємо або не розглядаємо певну річ як знак. У знаковій ситуації поєднуються предмет, що виконує за певних умов функцію знака, предмет, до якого знак відсилає, сприймаючий суб'єкт («організована система», інтерпретатор), а також знакова система і контекст, у межах яких певний предмет постає знаком.

Таким чином, знак має потрійну природу: однією стороною він звернений до реальності, до предмета, на який він вказує, іншою стороною – до знакової системи, до якої він входить, третьою стороною – до суб'єкта, інтерпретатора. Структура знака складається не лише із сигніфіката і денотата, вираження і змісту, але і з кодів, тезаурусів, смислів, текстів і контекстів.

Бібліографічні посилання

- Bosco, A. (2002). *What Do You Mean: A Brief Look at Ogden and Richards' Theory of Meaning*, CAL. ST. U. FRESNO. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zimmer.csufresno.edu/~johnca/spch100/4-1-ogden.htm>. (дата звернення 18.08.2020)
- Ogden, C.K. & Richards, I.A. (1927). *Meaning of meaning*. New York: Harcourt, Brace & Company.
- Абрамян, Л.А. (1965). Значение как категория семиотики. *Вопросы философии*, 1, 56-66.
- Барт, Р. (2001). *S/Z*. Пер. с фр. 2-е изд., испр. Под ред. Г.К. Косикова. М.: Эдиториал УРСС, [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://yanko.lib.ru/books/cultur/bart-sz-l8.pdf> (дата звернення 23.08.2020)
- Ветров, А.А. (1968). *Семиотика и ее основные проблемы*. М.: Издательство политической литературы. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lib.vvsu.ru/books/semiotika2/page0001.asp#xexl> (дата звернення 21.08.2020)
- Волошинов, В. Н. (М. М. Бахтин). (1993). *Марксизм и философия языка: Основные проблемы социологического метода в науке о языке*. М.: Лабиринт.
- Горный, Е. (1996). Что такое семиотика? *Радуга*. Таллин, 168-175. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.netslova.ru/gorny/selected/semiotics_r.html (дата звернення 24.08.2020)
- Демьянков, В.З. (1989). *Интерпретация, понимание и лингвистические аспекты их моделирования на ЭВМ*. М.: Изд-во Моск. ун-та.

- Иванов, Н.В. (2012). *О двух подходах в современной семиотике (к философским основаниям построения кумулятивной модели семиогенеза)*, в: *Язык в пространстве коммуникации и культуры. Материалы VI Международной научной конференции по актуальным проблемам теории языка и коммуникации. 29 июня 2012 года*. М.: ЗАО «Книга и бизнес», 27-37. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.mgimo.ru/files2/2012_11/up83/file_614954ebce4cfb47a3cd39927b9a19c3.pdf (дата звернения 11.08.2020)
- Лосев, А.Ф. (1976). *Проблема символа и реалистическое искусство*. М.: Искусство.
- Лотман Ю.М. (1998). *Об искусстве*. Санкт-Петербург: Искусство.
- Лотман, М. Ю. (2002). *Семиотика культуры в Тартуско-Московской семиотической школе. Предварительные замечания*, в: *История и типология русской культуры*. СПб.: Искусство-СПБ, 5-20. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.ruthenia.ru/lotman/txt/mlotman02.html#T22> (дата звернения 14.08.2020)
- Лотман, Ю. М. (2002). *Статьи по семиотике культуры и искусства*. СПб.: Академический проект.
- Ляпунцова, Е.В., Шилейко В.А. (2001). Семиотика и программирование. *Известия Южного федерального университета. Технические науки*, 21(3). <http://cyberleninka.ru/article/n/semiotika-i-programmirovanie> (дата звернения 26.08.2020)
- Мамардашвили, М.К., Пятигорский, А.М. (1997). *Символ и сознание: метафизические рассуждения о сознании, символике и языке*. М.: Языки русской культуры.
- Марков, Б.В. (2011). *Люди и знаки: антропология межличностной коммуникации*. СПб.: Наука.
- Моррис, Ч.У. (1983). *Основания теории знаков*, в: *Семиотика. Сборник переводов*. Под ред. Ю. С. Степанова. М.: Радуга, 37-89.
- Никитин, М.В. (1997). Предел семиотики. *Вопросы языкознания*, 1, 3-14.
- Новоселов, В.Г. (2009). *Философское понимание и онтология знака*: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.01 / Новосиб. гос. техн. ун-т. Новосибирск.
- Новоселов, В.Г. (2009). *Философское понимание и онтология знака*. Дис. ... канд. филос. наук. Новосибирск.
- Пирс, Ч. (2000а). *Начала прагматизма*. СПб.: Лаборатория метафизических исследований философского факультета; СПбГУ; Алетеия.
- Пирс, Ч.С. (2000b). *Избранные философские произведения*. М.: Логос.
- Попова, З.Д. (2005). Знаковая ситуация в лингвосемиотике. *Вестник ВГУ. Серия Гуманитарные науки*, 2. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/hyman/2005/02/popova_zd.pdf (дата звернения 27.08.2020)
- Почепцов, Г.Г. (2002). *Семиотика*. М./К.: Рефл-бук, Ваклер.
- Пятигорский, А.М. (1996). *Избранные труды*. М.: Языки рус. культуры.
- Розин, В. (2001). *Семиотические исследования*. М.: ПЕР СЭ; СПб.: Университетская книга.
- Соссюр, Ф. (1977). *Труды по языкознанию*. М.: Прогресс.
- Тайсина, Э.А. (2002). *Философские вопросы семиотики* / Под ред. И.С. Нарского. Казань: Казан. гос. энерг. ун-т.
- Фуко, М. (1967). *Ницше, Фрейд, Маркс* / Пер. Е. Городецкого по «Cahiers de Royaumont». [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.lib.ru/CULTURE/FUKO/nfm.txt_with-big-pictures.html (дата звернения 18.08.2020)
- Шрейдер, Ю.А. (1974). *Логика знаковых систем*. М.: Знание.
- Щедровицкий, Г.П. (1995). *Избранные труды*. М.: Шк. Культ. Полит.
- Эко, У. (2005). *Роль читателя. Исследования по семиотике текста*. СПб.: Симпозиум.
- Якимец, К. Треугольник Фреге-Гумбольдта. Смысл и бессмысленность дискуссий. *Русский Журнал. Дискуссии. Теоретические материалы*. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://old.russ.ru/discuss/theory/20011229-ya.html> (дата звернения 23.08.2020)

References

- Abramyan, L.A. (1965). *Znachenie kak kategoriya semiotiki* [Meaning as a category of semiotics]. *Voprosy filosofii*, 1, 56-66. (in Russian)
- Bart, R. (2001). *S/Z* [S/Z]. Per. s fr. 2-e izd., ispr. Pod red. G.K. Kosikova. M.: Editorial URSS, Retrived August 23, 2020 from <http://yanko.lib.ru/books/cultur/bart-sz-l8.pdf> (in Russian)

- Bosco, A. (2002). *What Do You Mean: A Brief Look at Ogden and Richards' Theory of Meaning*, CAL. ST. U. FRESNO [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://zimmer.csufresno.edu/~johnca/spch100/4-1-ogden.htm>. (дата звернення 18.08.2020)
- Dem'yankov, V.Z. (1989). *Interpretaciya, ponimanie i lingvisticheskie aspekty ih modelirovaniya na EVM* [Interpretation, understanding and linguistic aspects of their computer modeling]. M.: Izd-vo Mosk. un-ta. (in Russian)
- Eko, U. (2005). *Rol' chitatatelya. Issledovaniya po semiotike teksta* [The role of the reader. Studies in the semiotics of text]. Spb.: Simpozium. (in Russian)
- Fuko, M. (1967). *Nicshe, Frejd, Marks* [Nietzsche, Freud, Marx]. / Per. E. Gorodeckogo po «Cahiers de Royaumont». Retrived August 18, 2020 from http://www.lib.ru/CULTURE/FUKO/nfm.txt_with-big-pictures.html (in Russian)
- Gornyj, E. (1996). CHto takoe semiotika? [What is semiotics?] *Raduga*. Tallin, 168-175. Retrived August 24, 2020 from http://www.netslova.ru/gornyj/selected/semiotics_r.html (in Russian)
- Ivanov, N.V. (2012). *O dvuh podhodah v sovremennoj semiotike (k filosofskim osnovaniyam postroeniya kumulyativnoj modeli semiogeneza)* [On two approaches in modern semiotics (to the philosophical foundations of constructing a cumulative model of semiogenesis)], in: *Language in the space of communication and culture. Yazyk v prostranstve kommunikacii i kul'tury. Materialy VI Mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii po aktual'nyh problemam teorii yazyka i kommunikacii. 29 iyunya 2012 goda*. M.: ZAO «Kniga i biznes», 27-37. Retrived August 11, 2020 from http://www.mgimo.ru/files2/2012_11/up83/file_614954ebce4cfb47a3cd39927b9a19c3.pdf (in Russian)
- Losev, A.F. (1976). *Problema simvola i realisticheskoe iskusstvo* [The symbol problem and realistic art]. M.: Iskusstvo.
- Lotman YU.M. (1998). *Ob iskusstve* [About Art]. Sankt-Peterburg: Iskusstvo. (in Russian)
- Lotman, M.YU. (2002). *Semiotika kul'tury v Tartusko-Moskovskoj semioticheskoy shkole. Predvaritel'nye zamechaniya*, in: *Istoriya i tipologiya russkoj kul'tury* [Semiotics of culture in the Tartu-Moscow semiotic school. Preliminary notes]. SPb.: Iskusstvo-SPB, 5-20. Retrived August 14, 2020 from <http://www.ruthenia.ru/lotman/txt/mlotman02.html#T22> (in Russian)
- Lotman, YU. M. (2002). *Stat'i po semiotike kul'tury i iskusstva* [Articles on the semiotics of culture and art]. Spb.: Akademicheskij proekt. (in Russian)
- Lyapuncova, E.V., SHilejko V.A. (2001). *Semiotika i programmirovaniye* [Semiotics and programming]. *Izvestiya YUzhnogo federal'nogo universiteta. Tekhnicheskie nauki*, 21(3). Retrived August 26, 2020 from <http://cyberleninka.ru/article/n/semiotika-i-programmirovaniye> (in Russian)
- Mamardashvili, M.K. & Pyatigorskij, A.M. (1997). *Simvol i soznanie: metafizicheskie rassuzhdeniya o soznanii, simvolike i yazyke* [Symbol and Consciousness: Metaphysical Discourses on Consciousness, Symbolism and Language]. M.: Yazyki russkoj kul'tury. (in Russian)
- Markov, B.V. (2011). *Lyudi i znaki: antropologiya mezhlchnostnoj kommunikaczii* [People and Signs: The Anthropology of Interpersonal Communication]. SPb.: Nauka. (in Russian)
- Morris, CH.U. (1983). *Osnovaniya teorii znakov* [Foundations of the theory of signs], in: *Semiotika. Sbornik perevodov*. Pod red. YU. S. Stepanova. M.: Raduga, 37-89. (in Russian)
- Nikitin, M.V. (1997). *Predel semiotiki* [The limit of semiotics]. *Voprosy yazykoznaniya*, 1, 3-14. (in Russian)
- Novoselov, V.G. (2009). *Filosofskoe ponimanie i ontologiya znaka* [Philosophical understanding and ontology of the sign]: dis. ... kand. filos. nauk: 09.00.01 / Novosib. gos. tekhn. un-t. Novosibirsk. (in Russian)
- Novoselov, V.G. (2009). *Filosofskoe ponimanie i ontologiya znaka* [Philosophical understanding and ontology of the sign]. Dis. ... kand. filos. nauk. Novosibirsk. (in Russian)
- Ogden, C.K., & Richards, I.A. (1927). *Meaning of meaning*. New York: Harcourt, Brace & Company.
- Pirs, CH. (2000a). *Nachala pragmatizma* [The beginnings of pragmatism]. SPb.: Laboratoriya metafizicheskikh issledovanij filosofskogo fakul'teta; SPbGU; Aletejya. (in Russian)
- Pirs, CH.S. (2000b). *Izbrannye filosofskie proizvedeniya* [Selected philosophical works]. M.: Logos. (in Russian)
- Pochepcov, G.G. (2002). *Semiotika* [Semiotics]. M./K.: Refl-buk, Vakler. (in Russian)
- Popova, Z.D. (2005). *Znakovaya situaciya v lingvosemiotike* [Significant situation in linguosemiotics]. *Vestnik VGU. Seriya Gumanitarnye nauki*, 2. Retrived August 27, 2020 from http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/hyman/2005/02/popova_zd.pdf (in Russian)

- Pyatigorskij, A.M. (1996). *Izbrannye Trudy* [Selected Works]. M.: YAzyki rus.kul'tury. (in Russian)
- Rozin, V. (2001). *Semioticheskie issledovaniya* [Semiotic Studies]. M.: PER SE; SPb.: Universitetskaya kniga. (in Russian)
- SHCHedrovickij, G.P. (1995). *Izbrannye Trudy* [Selected Works]. M.: SHk. Kul't. Polit. (in Russian)
- SHrejder, YU.A. (1974). *Logika znakovyh system* [Sign systems logic]. M.: Znanie. (in Russian)
- Sossyur, F. (1977). *Trudy po yazykoznaniyu* [Works on linguistics]. M.: Progress. (in Russian)
- Tajsina, E.A. (2002). *Filosofskie voprosy semiotiki* [Philosophical questions of semiotics] / Pod red. I.S. Narskogo. Kazan': Kazan.gos. energ. un-t. (in Russian)
- Vetrov, A.A. (1968). *Semiotika i ee osnovnye problem* [Semiotics and its main problems]. M.: Izdatel'stvo politicheskoy literatury. Retrived August 21, 2020 from <http://lib.vvsu.ru/books/semiotika2/page0001.asp#xex1> (in Russian)
- Voloshinov, V.N. (M.M. Bahtin). (1993). *Marksizm i filosofiya yazyka: Osnovnye problemy sociologicheskogo metoda v nauke o yazyke* [Marxism and the Philosophy of Language: Basic Problems of the Sociological Method in the Science of Language]. M.: Labirint. (in Russian)
- YAkimec, K. Treugol'nik Frege-Gumbol'dta. Smysl i bessmyslennost' diskussij [Frege-Humboldt triangle. The meaning and pointlessness of discussions]. *Russkij ZHurnal. Diskussii. Teoreticheskie materialy*. Retrived August 23, 2020 from <http://old.russ.ru/discuss/theory/20011229-ya.html> (in Russian)